

<https://doi.org/10.36719/2706-6185/41/147-151>

Dünya Hacıyeva
Bakı Biznes Universiteti
magistrant
hadjiyevad@gmail.com

Azərbaycanın mobil rabitə təşkilatlarında xərclərin uçotu və hesabatlılığın təkmilləşdirilməsi

Xülasə

Xərclərin uçotu və hesabatlılıq istənilən təşkilatda, o cümlədən mobil rabitə təşkilatlarının maliyyə idarəçiliyinin mühüm aspektləridir. Bu məqalənin tədqiqat obyektini Azərbaycanın aparıcı telekommunikasiya şirkəti olan “Azercell Telekom” MMC-dir. Məqalə “Azercell Telekom” MMC-nin xərclərin uçotu təcrübələrini və hesabatlılığı təkmilləşdirmək üçün strategiyaları araşdırır.

Tədqiqat “Azercell Telekom” MMC-də mövcud xərclərin uçotu sisteminin təhlili, güclü və zəif tərəflərin müəyyən edilməsi ilə başlayır. Daha sonra o, xərclərin daha dəqiq bölüşdürülməsi və qərar qəbul etmə proseslərini təkmilləşdirmək üçün fəaliyyətə əsaslanan maya dəyərinin hesablanması (ABC) qəbul edilməsi də daxil olmaqla, məsrəflərin uçotunu gücləndirmək üçün bir sıra tövsiyələr təklif edir.

Bundan əlavə, sənəd maliyyə hesabatlarında hesabatlılığın vacibliyini müzakirə edir və şəffaflığı və tənzimləyici tələblərə uyğunluğu təmin etmək üçün daxili nəzarət və müntəzəm auditin həyata keçirilməsini təklif edir.

Təklif olunan bu strategiyalar vasitəsilə “Azercell Telekom” MMC maliyyə əməliyyatlarında daha yüksək xərc səmərəliliyinə, daha yaxşı qərar qəbul etmə imkanlarına və gücləndirilmiş hesabatlılığa nail ola bilər. Bu tədqiqat telekommunikasiya sənayesində xərclərin idarə edilməsi təcrübələrinin daha geniş başa düşülməsinə töhfə verir və praktiki və akademiklər üçün praktiki anlayışlar təqdim edir.

***Açar sözlər:** məsrəflərin uçotu, hesabatlılıq, telekommunikasiya sənayesi, “Azercell Telekom” MMC, fəaliyyətə əsaslanan maya dəyərinin hesablanması*

Dunya Hacıyeva
Baku Business University
Master student
hadjiyevad@gmail.com

Improving Cost Accounting and Accountability in Mobile Communication Organizations of Azerbaijan

Abstract

Cost accounting and accountability are important aspects of financial management in any organization, including mobile communications organizations. The research object of this article is “Azercell Telekom” LLC, the leading telecommunication company of Azerbaijan. The article examines “Azercell Telekom” LLC's cost accounting practices and strategies to improve accountability.

The research begins with the analysis of the current cost accounting system in “Azercell Telekom” LLC, identification of strengths and weaknesses. It then offers a number of recommendations to strengthen cost accounting, including more accurately allocating costs and adopting activity-based costing (ABC) to improve decision-making processes.

In addition, the paper discusses the importance of accountability in financial reporting and suggests implementing internal controls and regular audits to ensure transparency and compliance with regulatory requirements.

Through these proposed strategies, “Azercell Telekom” LLC can achieve higher cost efficiency, better decision-making capabilities and enhanced accountability in financial operations. This research contributes to a broader understanding of cost management practices in the telecommunications industry and provides practical insights for practitioners and academics.

Keywords: *cost accounting, accountability, telecommunications industry, “Azercell Telekom” LLC, activity-based costing*

Giriş

Effektiv məsrəf uçotu və hesabatlılıq hər hansı bir təşkilatın, xüsusən də dinamik telekommunikasiya sənayesində davamlı böyümə və əməliyyat səmərəliliyi üçün mühüm komponentlərdir. “Azercell Telekom” MMC Azərbaycanda telekommunikasiya sektorunun görkəmli nümayəndəsi kimi öz xərclərinin idarə edilməsində və şəffaf hesabatlılığın təmin edilməsində mühüm problem və imkanlarla üzləşir.

Son illərdə telekommunikasiya mənzərəsi texnologiyanın inkişafı, istehlakçı davranışındakı dəyişikliklər və tənzimləyici dəyişikliklərlə sürətlə inkişaf etmişdir. Bu dəyişikliklər “Azercell Telekom” MMC-nin xərclərin uçotu proseslərinin sadələşdirilməsi və əməliyyatları üzrə hesabatlılığın artırılması ehtiyacını gücləndirib.

Tədqiqat

Bu məqalə “Azercell Telekom” MMC-də xərclərin uçotu və hesabatlılığının təkmilləşdirilməsi üçün strategiya və tövsiyələri araşdırmaq məqsədi daşıyır. Mövcud təcrübələri təhlil edərək, əsas problemləri müəyyən edərək və həyata keçirilə bilən həllər təklif etməklə bu tədqiqat şirkətin rəqabətli bazar mühitində daha çox maliyyə şəffaflığına, əməliyyat səmərəliliyinə və davamlı böyüməyə nail olmaq məqsədinə töhfə verməyə çalışır (Bayramov, Kazımov, 2009, s. 42).

Xərclərin idarə edilməsinə və hesabatlılığın artırılmasına strukturlaşdırılmış yanaşma vasitəsilə “Azercell Telekom” MMC maliyyə sağlamlığını gücləndirə, resursların bölüşdürülməsini optimallaşdırma və maraqlı tərəflər arasında məsuliyyət və etimad mədəniyyətini inkişaf etdirə bilər. Bu məqalədə xərclərin uçotu metodologiyasının müxtəlif aspektləri, şəffaflığın artırılmasında texnologiyanın rolu və bu təşəbbüslərin irəliləməsi aparılmasında liderlik öhdəliyinin əhəmiyyəti araşdırılacaq.

Bu kontekstdə bu məqalə “Azercell Telekom” MMC-də məsrəflərin uçotu və hesabatlılığının artırılması ilə bağlı strategiyaları, çətinlikləri və potensial nəticələri daha dərinlən araşdırır. O, ciddi xərclərə nəzarət tədbirlərinin həyata keçirilməsinin və hesabatlılıq mədəniyyətinin inkişaf etdirilməsinin rəqabətli bazar mənzərəsində uzunmüddətli uğur və möhkəmliyə necə yol açacağını araşdırır.

Nəhayət, effektiv məsrəflərin uçotu təcrübələrini tətbiq etməklə və hesabatlılıq tədbirlərini gücləndirməklə, “Azercell Telekom” MMC Azərbaycanda telekommunikasiya sənayesində uzunmüddətli uğur və liderlik üçün özünü strateji mövqedə tuta bilər.

“Azercell Telekom” MMC-də xərclərin uçotu və hesabatlılığın təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

İstənilən təşkilatda, xüsusən də telekommunikasiya kimi dinamik sənayedə məsrəflərin uçotu və hesabatlılığının təkmilləşdirilməsi əməliyyatların optimallaşdırılması, maliyyə şəffaflığının artırılması və nəhayət, davamlı artıma nail olmaq üçün çox vacibdir. “Azercell Telekom” MMC telekommunikasiya sektorunun görkəmli nümayəndəsi kimi ciddi hesabatlılığı təmin etməklə yanaşı, əməliyyat səmərəliliyi ilə xərclərin effektivliyini tarazlaşdırmaq kimi davamlı problemlə üzləşir.

Bu strategiyaları həyata keçirməklə şirkət maliyyə sağlamlığını gücləndirə, resursların bölüşdürülməsini sadələşdirə və yüksək korporativ idarəetmə standartını qoruya bilər (Cəfərov, Kərimzadə, 2009, s. 98). Bu müzakirənin məqsədi “Azercell Telekom” MMC-nin davamlı uğur və bazar liderliyinə nail olmaq üçün müasir xərclərin idarə edilməsi və hesabatlılığın mürəkkəbliklərini necə idarə edə biləcəyi ilə bağlı praktiki anlayışları təmin etməkdir.

Xərclərin uçotunun təkmilləşdirilməsi və hesabatlılığın artırılması hər bir təşkilat üçün, xüsusən də telekommunikasiya kimi rəqabətli və dinamik sənayedə mühüm saylardır. “Azercell Telekom” MMC telekommunikasiya sektorunun tanınmış nümayəndəsi kimi xərclərini effektiv idarə etmək və

əməliyyatları üzrə hesabatlılığı təmin etmək üçün çoxsaylı problem və imkanlarla üzləşir (Maliyyə Nazirliyi). Xərclərin uçotu qərarların qəbulu üçün rəhbərliyin dəqiq və müvafiq məlumatlarla təmin edilməsində mühüm rol oynayır (Abbasov, Məmmədov, Cabbarov, 2017, s. 84). Bu, şirkət daxilində müxtəlif fəaliyyətlərlə bağlı xərclərin izlənməsini, qeyd edilməsini və təhlilini əhatə edir. "Azercell Telekom" MMC üçün səmərəli məsrəflərin uçotu daha yaxşı məsrəflərə nəzarət, yaxşılaşdırılmış gəlirlilik və onun xidmətləri və əməliyyatları üzrə xərc amillərinin daha dərinədən başa düşülməsinə səbəb ola bilər.

Digər tərəfdən hesabatlılıq təşkilat daxilindəki fərdlərin və şöbələrin öz hərəkətləri və qərarları üçün məsuliyyət daşmasını təmin etməkdən ibarətdir. "Azercell Telekom" MMC kimi mürəkkəb təşkilatda hesabatlılıq şəffaflığı təmin edir, riskləri azaldır, dürüstlük və performans mədəniyyətini inkişaf etdirir.

Bu məqalə "Azercell Telekom" MMC daxilində məsrəflərin uçotu təcrübələrinin və hesabatlılıq mexanizmlərinin təkmilləşdirilməsinin vacibliyini araşdırır. Bu sahələri araşdırmaqla məqsəd təşkilata daha çox maliyyə səmərəliliyi, strateji uyğunlaşma və Azərbaycanın telekommunikasiya bazarında davamlı inkişafa nail olmaqda kömək edə biləcək strategiya və tövsiyələr təklif etməkdir.

"Azercell Telekom" MMC-də xərclərin uçotu və hesabatlılığının təkmilləşdirilməsinə şəffaflıq, səmərəlilik və dəqiqliyə yönəlmiş strukturlaşdırılmış yanaşma vasitəsilə nail olmaq olar. Burada nəzərə alınmalı bəzi istiqamətlər var:

Fəaliyyətə əsaslanan məsrəfləri (ABC) həyata keçirmək:

ABC xərcləri konkret fəaliyyət və ya proseslərlə əlaqələndirərək daha dəqiq bölüşdürməyə kömək edir. Bu üsul hansı fəaliyyətlərin xərclərə səbəb olduğu və səmərəliliyin haradan əldə oluna biləcəyi barədə məlumat verə bilər (Bağlantını asanlaşdırır, həyatı daha dolğun edirik!).

Düzgün xərc mərkəzləri yaratmaq:

- Təşkilat daxilində dəqiq müəyyən edilmiş xərc mərkəzlərini müəyyənləşdirin və qoruyun. Hər bir şöbə və ya funksiya xərcləri izləməyi və idarə etməyi asanlaşdıraraq, öz xərcləri üçün məsuliyyət daşmalıdır.

Müntəzəm maliyyə hesabatı və təhlili:

- Büdcələr və proqnozlarla müqayisədə xərclərin ətraflı təhlilini özündə əks etdirən müntəzəm hesabat cədvəllərini həyata keçirir. Bu, fərqləri erkən müəyyən etməyə kömək edir və dərhal düzəldici tədbirlər görməyə imkan verir.

Effektiv texnologiyadan istifadə:

- Güclü məsrəflərin uçotu funksiyalarını dəstəkləyən müasir mühasibat uçotu və müəssisə resurslarının planlaşdırılması (ERP) sistemlərinə sərmayə qoyur. Bu, prosesləri avtomatlaşdırır, səhvləri azaldır və məlumatların dəqiqliyini artırır.

Təlim və bacarıqların artırılması:

- İstifadə olunan metodologiyaları başa düşmələrini və onları ardıcıl olaraq təşkilat daxilində tətbiq edə bilmələrini təmin etmək üçün məsrəflərin uçotu ilə məşğul olan işçilər üçün təlim proqramları təmin etmək (Əliyev, 2018 s. 59).

Daxili nəzarətlər və auditlər:

- Xərclərin uçotu proseslərində səhvlərin və saxtakarlığın qarşısını almaq üçün daxili nəzarəti gücləndirmək. Daimi auditlər həmçinin maliyyə məlumatlarının düzgünlüyünü və etibarlılığını yoxlamağa kömək edə bilər.

Performans metrikləri və KPI-lar:

- Xərclərin idarə edilməsi və hesabatlılıqla bağlı əsas performans göstəricilərini (KPI) işləyib hazırlamaq və monitorinq etmək. Bu ölçülər qənaətcil təşəbbüsləri izləyə və təkmilləşdirilməyə ehtiyacı olan sahələri vurğulaya bilər (Abdullayev, 2019, s. 104).

Çarpaz funksional əməkdaşlıq:

- Xərclərin idarə edilməsi səylərində uyğunluğu təmin etmək üçün maliyyə, əməliyyatlar və digər şöbələr arasında əməkdaşlığı gücləndirin. Bu, daha yaxşı qərarların qəbul edilməsinə və resursların daha səmərəli bölüşdürülməsinə səbəb ola bilər (Abbasov, Məmmədov, Cabbarov, 2017, s. 48).

Təchizatçı və təchizatçı idarəetmə:

- Təchizatçı müqavilələrini və əlaqələrini mütəmadi olaraq qiymətləndirir, onların qənaətcil olmasını təmin edir. Keyfiyyətdən və ya xidmətdən ödənmə vermədən xərcləri azaltmaq üçün mümkün olan şərtləri müzakirə etmək lazımdır.

Davamlı təkmilləşdirmə mədəniyyəti:

- Xərclərin azaldılması və səmərəliliyin təşviq edildiyi və tanındığı davamlı təkmilləşdirmə mədəniyyətini təşviq edin. Bütün səviyyələrdə işçiləri xərclərə qənaət etmək üçün ideyalar verməyə təşviq etmək (Fəracova, 2018, s. 910).

Bu istiqamətləri həyata keçirməklə, “Azercell Telekom” MMC xərclərin uçotu praktikasını təkmilləşdirir və bütün təşkilatda hesabatlılığı gücləndirir bilər ki, bu da maliyyə göstəricilərinin və əməliyyat səmərəliliyinin yüksəlməsinə səbəb olur.

“Azercell Telekom” MMC-də məsrəflərin uçotu və hesabatlılığını təkmilləşdirmək üçün bir neçə əsas aspekti araşdırmaq vacibdir:

Müasir məsrəflərin uçotu sistemlərinin tətbiqi maliyyə hesabatlarında şəffaflığı və dəqiqliyi əhəmiyyətli dərəcədə artırır bilər. Fəaliyyətə əsaslanan məsrəflərin hesablanması (ABC) və ya bulud əsaslı mühasibat platformaları kimi texnologiyaların inteqrasiyası ilə Azercell öz əməliyyatları üzrə daha yaxşı xərclərə nəzarət və bölüşdürülməsinə nail ola bilər. Bu, resurslardan optimal şəkildə istifadə olunmasını və xərclərin konkret fəaliyyətlərə və ya layihələrə dəqiq şəkildə aid edilməsini təmin edir (Cəfərli, 2009, s. 72).

1. Maliyyə nəticələri ilə əlaqəli aydın performans göstəricilərinin yaradılması təşkilatın bütün səviyyələrində hesabatlılığı gücləndirir. İnvestisiya gəliri (ROI), məsrəf-gəlir nisbəti və əməliyyat səmərəliliyi göstəriciləri kimi göstəricilər departamentlərə və menecerlərə maliyyə təsirlərini anlamağa və məlumatlara əsaslanan qərarlar qəbul etməyə kömək edə bilər. Bu, nəinki şəffaflığı artırır, həm də məsuliyyətli maliyyə idarəçiliyini təşviq edir (Maliyyə Nazirliyi).

Daimi daxili audit və uyğunluq yoxlamalarının aparılması məsrəflərin uçotu təcrübələrinin sənaye standartlarına və normativ tələblərə uyğun olmasını təmin edir. Bu proaktiv yanaşma təkcə maliyyə risklərini azaldır, həm də maliyyə hesabatlarında dəqiqlik və dürüstlüyə sadıqlıq nümayiş etdirməklə maraqlı tərəflər arasında inam yaradır.

2. Maliyyə komandaları və menecerləri üçün yenilənmiş mühasibat standartları və texnologiyaları üzrə təlim proqramlarına investisiya qoymaq çox vacibdir. Bu, işçilərə yeni alətlərdən səmərəli istifadə etmək imkanı verir, onların xərclərin idarə edilməsi prinsipləri haqqında anlayışlarını artırır və təşkilat daxilində davamlı təkmilləşmə mədəniyyətini təşviq edir (International Public Sector Accounting Standards Board).

Səhmdarlar, tənzimləyicilər və müştərilər də daxil olmaqla, maraqlı tərəflərlə açıq ünsiyyət həyati əhəmiyyət kəsb edir. Xərclərin idarə edilməsi təcrübələri və maliyyə göstəriciləri üzrə şəffaf hesabat etibarlılıq və etibar yaradır. O, həmçinin maraqlı tərəflərə şirkətin maliyyə vəziyyətini və strateji istiqamətini başa düşməyə imkan verir.

Nəhayət, məsrəflərin uçotu və hesabatlılığın təkmilləşdirilməsinə birdəfəlik təşəbbüs kimi deyil, davamlı proses kimi baxmaq lazımdır. Müntəzəm təhlillər, geribildirim dövrləri və sənaye həmkarları ilə müqayisə “Azercell Telekom” MMC-nin telekommunikasiya sektorundakı dəyişikliklərə uyğunlaşmasını və rəqabət üstünlüyünü qorumasını təmin edir (İctimai Sektor üçün Mühasibat Uçotunun Beynəlxalq Standartları).

Yekun olaraq qeyd edək ki, “Azercell Telekom” MMC qabaqcıl məsrəflərin uçotu sistemlərini tətbiq etməklə, performans göstəriciləri vasitəsilə hesabatlılığı gücləndirməklə, müntəzəm auditlər aparmaqla, təlimlərə sərmayə qoymaqla, şəffaflığı gücləndirməklə və davamlı təkmilləşməyə öhdəçilik etməklə, “Azercell Telekom” MMC maliyyə idarəçiliyi və əməliyyat səmərəliliyində mühüm nailiyyətlər əldə edə bilər. Bu səylər şirkətin maliyyə vəziyyətini gücləndirməklə yanaşı, telekommunikasiya sənayesində etibarlı və məsuliyyətli oyunçu kimi reputasiyasını da gücləndirir.

Nəticə

“Azercell Telekom” MMC-də məsrəflərin uçotu və hesabatlılığının təkmilləşdirilməsi təkcə maliyyə baxımından deyil, həm də əməliyyat səmərəliliyi və maraqlı tərəflərin etimadı baxımından əhəmiyyətli faydalar verə bilər. Güclü məsrəflərin uçotu təcrübələrini tətbiq etməklə və hesabatlılıq tədbirlərini gücləndirməklə “Azercell Telekom” MMC aşağıdakı nəticələrə nail ola bilər.

Aydın və dəqiq məsrəf uçotu daha yaxşı maliyyə qərarlarının qəbul edilməsinə imkan verən xərclərin təfərrüatlı bölgüsünü təmin edəcək. Bu şəffaflıq investorlar, tənzimləyicilər və maraqlı tərəflər arasında etimadı artırır. Təkmilləşdirilmiş məsrəflərin uçotu səmərəsizliyin və ya həddən artıq məsrəflərin müəyyən edilməsinə kömək edir, bu da rəhbərliyə resursları səmərəli şəkildə yenidən bölüşdürməyə imkan verir. Bu, xərclərə qənaət etməyə və aktivlərin daha yaxşı istifadəsinə səbəb ola bilər. Dəqiq xərc məlumatları ilə performansın qiymətləndirilməsi daha obyektiv və mənalı olur. Menecerlər təşkilatın müxtəlif səviyyələrində gəlirliliyi qiymətləndirə və məlumat əsasında düzəlişlər edə bilərlər.

Güclü hesabatlılıq tədbirləri maliyyə səhv idarə olunması riskini azaldır və tənzimləyici tələblərə uyğunluğu təmin edir. Bu, şirkətin reputasiyasını qoruyur və hüquqi və maliyyə risklərini minimuma endirir. Etibarlı məsrəf məlumatları məsrəf strukturları və gəlirlilik amilləri haqqında anlayışlar təqdim etməklə uzunmüddətli strateji planlaşdırmanı dəstəkləyir. O, bazar dəyişikliklərinə və rəqabət təzyiqlərinə cavab olaraq fəal qərarlar qəbul etməyə imkan verir.

Aydın hesabatlılıq işçilər arasında məsuliyyət və səmərəlilik mədəniyyətini inkişaf etdirir. Rollar və gözləntilər yaxşı müəyyən edildikdə, fərdlər təşkilatı uğura töhfə vermək üçün daha çox motivasiya olurlar. Təkmilləşdirilmiş məsrəf uçotundan əldə edilən səmərəlilik daha yaxşı xidmət göstərilməsi və müştəri məmnuniyyətinə səbəb ola bilər. Məmnun olan müştərilər daha çox sadıq qalır və “Azercell Telekom” MMC-nin xidmətlərini tövsiyə edirlər.

Yekun olaraq qeyd edək ki, məsrəflərin uçotu və hesabatlılığın təkmilləşdirilməsinə sərmayə qoymaq “Azercell Telekom” MMC üçün təkcə maliyyə işi deyil, həm də strateji vacib şərtdir. O, şirkəti davamlı inkişaf, əməliyyat mükəmməlliyi və dinamik telekommunikasiya sənayesində maraqlı tərəflərin etimadını artırır.

Ədəbiyyat

1. Abbasov, İ. M., Məmmədov, İ. A., Cabbarov, A. S. (2017). *Mühasibat uçotu* (sahələr üzrə).
2. Abdullayev, N. (2019). Beynəlxalq maliyyə hesabatlandırma standartlarının tətbiqi: Azərbaycan təcrübəsi. *İqtisadiyyat*, 12, 99-106.
3. Bayramov, Q. İ., Kazımov, R. N. (2009). *Audit işi*. Metodik vəsait. Elm, 221.
4. *Bağlantını asanlaşdırır, həyatı daha dolğun edirik!* <https://www.azercell.com/az/about-us.html>
5. Cəfərli, H. Ə. (2009). *İqtisadi təhlil*. Elm.
6. Cəfərov, A., Kərimzadə, K. (2009). *Audit işini necə təşkil etməli?* İqtisadi və sosial inkişaf Mərkəzi.
7. Əliyev, A. (2018). Azərbaycanda beynəlxalq maliyyə hesabatlandırma standartlarının tətbiqi. *Məhsuldarlıq və Maliyyə*, 18(3), 58-72.
8. Fərəcova, N. (2018). Azərbaycanda beynəlxalq hesablama standartlarının tətbiqi. *Biznes və İqtisadiyyat Görüşləri*, 14(4), 908-919.
9. *İctimai sektor üçün mühasibat uçotunun beynəlxalq standartları*. <https://www.e-muhasib.az/article.php?cat=2&n=1048>
10. *International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB)*. <https://www.iasplus.com/en/resources/global-organisations/ipsasb>
11. *Maliyyə Nazirliyi*. <http://www.maliyye.gov.az>

Daxil oldu: 03.09.2024

Baxışa göndərildi: 24.10.2024

Təsdiq edildi: 07.11.2024

Çap olundu: 30.11.2024